

դուժեման, քառակուսի, մօտ մէկ ու կէս մետր մեծութեան, որի մի ծայրին կայ արծաթեայ ճարմանդ-շանգկալ։ Եռանկիւնաձև ծալում են, ճարմանդաւար մասը ձգում գլխին, ապա նոյն ծայրն անցկացնում բիւր տակով և միւս կողմից նոյն շալի մէջ ճարման դուռ։ Յետոյ շալի միւս ծայրը վերցնում են, իրար վերայ երկու անգամ եռանկիւնաձև ծալում և վերի ծայրերը ձգում ուսերի վերայ, ապա հըրսանոցի շանգկալը, որ զամզի վրայ էր խրած, հանում են և ամրացնում այս շալի վրայ, ինչպէս և ԿԱՆՈՆԱՊՈՂՈՂԱՆԵՐԸ։ Շալն այնպէս են ձգում, որ պատաներինը ամբողջ ճակատանոցը ծածկում է, իսկ երիտասարդներինը՝ մնում է միայն գագաթի վրայ և կնջիկը ամբողջովին երեսւմ է։ Շալի վրայից վզի վերայով ձգում են շանգկալը։ Սա արծաթեայ երեք խուփ է, իւրաքանչիւրը 2—4 ս. մեծութեան, որոնք միացած են միմեանց հետ 4—5 արծաթեայ շղթաներով, որոնցից վերջինի, ինչպէս և այս խփերի վրայ, քաշ են գալիս 2 սանտ. շղթաներով փաթրիկ արծաթեայ, անամէջ գնդակիկներ՝ պիւժուժ։ Միջին խուփի վերի մասից մի երկտակ արծաթեայ շղթայ է ձգւում, մօտ 11 ս. երկարութեան, որի ծայրին եռանկիւնաձև մի ճարմանդ՝ գլխի շանգկալ՝ է ամրացրած։ Միւս երկու խուփերից մինի վերայ ևս մի ուրիշ, եռանկիւնաձև արծաթեայ ճարմանդ՝ շանգկալ՝ է անմիջապէս միացած, իսկ երրորդի վրայ՝ երկու արծաթեայ կարթեր են ամրացրուած։ Կարթերը ձգում են ըրեսանոցի ներքին գնդակիկի վրայից, այնպէս որ գնդակիկը մնում է կարթերի բացուածքի մէջ, միւս ճարմանդը վզի վերայով անցկացնելով միւս քուռերի մօտ ճարմանդում են, իսկ գլխի շանգկալը ամրացնում զանգի վրայ։ Չանգան այսպիսի երկու հատ է լինում, որ ամրացնում են գլխի աջ և ձախ կողմերում։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲԱՐՔ

ՍՍՈՒՍՆՈՒԹԻԻՆ ԵՒ ՀԱՐՍԱՆԻՔԻ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՆՆԵՐ

Հասակ.— Գողթան գաւառն այն սակաւաթիւ գաւառներից է եղել, ուր փոքրահասակների ամուսնութիւնը շատ հազիւ է տեղի ունեցել¹⁾։ Նրիտասարդը 20 տարեկանից,

¹⁾ Հին հարսանքի վերաբերութեամբ ևս նիւթեր ևս հաւաքել Յղնայում առաւելապէս պ. Գաապար Գարրիէլեանից, և Ալուէի-

աղջիկը՝ 15-ից յետոյ միայն ենթարկուել են ամուսնական լծին, իսկ այժմ աւելի ուշ:

Ամուսնացողները հասակի համեմատութիւնը. — Ամուսնացող զոյգի հասակի տարբերութիւնը շատ մեծ չէր լինում. 5—10, շատ հազիւ 15 տարի: Քսան տարեկանից բարձր աղջիկը, որ պատաւած էր համարւում՝ միայն այրիացած մարդու հետ կարող էր ամուսնանալ: Համարեա բոլորովին չէր պատահում, որ կինը ամուսնուց տարիքով աւելի լինէր: Այժմ համեմատաբար շատ աւելի բարձր հասակում են ամուսնանում:

Ամուսնացողներն ըստ ազգութեան. — Հնումը հազիւ էր պատահում, որ զոկը ուրիշ դաւառացի հայի և մանաւանդ օտարազգի հետ ամուսնանար: Ահազին հեռաւորութիւնից վերադառնում էր իւր հայրենի գիւղը յատկապէս պատկուելու նպատակով, միքանի ամսից յետոյ թողնում էր կնոջը և նորից պանդխտում 1—3—5—7 տարի մնալով օտար երկրներում: Շատ շատերի համար ծննդավայրի հետ կապող կապը միայն կինն ու երեխաներն էին լինում: Բայց այժմ շատ յաճախ պատահում է, որ զոկը ոչ միայն ուրիշ դաւառացի հայի, այլև օտարազգու հետ ամուսնանում է, շատ անգամ ընդ միշտ կտրուելով իւր ծննդավայրից: Եւ այս երևոյթն առաւելապէս նկատւում է ուսում, մանաւանդ բարձրագոյն ուսում, առած մարդկանց մէջ: Իգական սեռից թէպէտ և շատերը հաճութեամբ հարս են գնում Մեղրի, Օրդուբադ, Նախիջևան և այլ տեղերի հայերի տները, բայց դեռ չէ պատահած մինը՝ որ ամուսնացած լինէր մի օտարազգու հետ:

Ամուսնացողների համաճայնութիւնը. — Հնումը զոկերը ևս ամուսնական խնդրում առանձին նշանակութիւն չէին տալիս փեսացուի և մանաւանդ հարսնացուի կամքին ու համաձայնութեան: Շատ անգամ օտարութեան մէջ եղող

սում՝ պ. Գրիգոր Արիւանից, Բացի սրանից ի նկատի եմ ունեցել Տէր Յակոբ Կօր տեարը՝ Ներքին Ագուլիսի և պ. Հախնազարեանինը՝ Վերին Ագուլիսի վերաբերութեամբ:

որդին նամակ էր ստանում ծնողներից, որ իրեն նշանել են և պատուիրում են, որ մի քանի ամսից վերադառնայ պատկուելու Աղջկայ համար չափադանց մեծ ամօթ էր համարւում, որ հետաքրքրուէր ամուսնու ընտրութեամբ. այդ մասին խօսք լինելիս՝ նա անշուշտ պիտի հեռանար՝ և լուէր: Այժմ այդ ճամբուսիւ ժամանակներն անցել են, և ոչ միայն տղան այլ և աղջիկը իրենց ձայնը լսելի են դարձնում:

Փառակայում աւանդաբար պատմում են, թէ հին ժամանակներում իրենք աղջիկներն էին ընտրութիւն անում և ոչ թէ տղաները: Եւ ում հետ որ կամենում էին ամուսնանալ, դնում էին նրա տան հերթիկից միւսում: Ուշագրաւ է նաև այն, որ Աղէքսանդրապօլում երբ մի աղջկայ համար կամենում են ասել թէ ցանկանում է ամուսնանալ՝ հեղնում են, թէ մընիաու է կանչում:

Օրօրօցախազի սովորութիւնն այս գաւառում ևս տեղի է ունեցել: Ծնողները միմեանց հետ բարեկամանալու և մանաւանդ վրէժինդրութիւնը կամ տոհմային թշնամութիւնը վերացնելու նպատակով խոստանում էին իրենց երեխաներին միմեանց հետ ամուսնացնել, երբ 10—11 տարեկան դառնան: Նոյնն անում էին նաև այն ծնողները, որոնց որդիները չէին ապրում. յուսալով, որ նշանածի արեւը կարող էր պահպանել այսպիսի որդուն, նրան շուտով նշանում էին: Այժմ այս սովորութիւնը բոլորովին վերացել է:

Աղջիկ փախցնելու սովորութիւնը շատ հազադէպ է եղել, իսկ այժմ բոլորովին վերացել է:

Լեւիկրատ.— Իբր այս վաղեմի սովորութեան մնացորդ նկատելի է այն՝ որ վախճանուած փեսացուի փոխարէն՝ նրա եղբայրն է ամուսնանում սրա նշանածի հետ, ինչպէս այդ պատահել է Փառակայում, և կամ վախճանուած հարսնացուի փոխարէն՝ նրա քոյրն է հարսնանում սրա նշանածին, ինչպէս եղել է Յօնայում:

Աղջիկ ուզել.— Հարսնացուի ընտրութեան միջոցին

մեծ ուշադրութիւն դարձնում են նրա մօր-բնաւորութեան վրայ, առաջնորդուելով այն սկզբունքով, թէ ճեթէ մայրը ծառը բարձրանայ՝ աղջիկը ճիւղերի վրայ ման կը գայա: Ընտրութիւնից յետոյ երիտասարդի մօրեղբայրը կամ քուայրը իբր թանամասօսա՝ դնում է աղջկայ ծնողների մօտ և առում: Անստժոյ հրամանաւր նօ՞գրմ ըք ձիւր ախշիկը միւր աղին հետի, եթէ ցղնեցի է, կամ՝ նիզա՞մ ըք ձիւր ախշիկը միւր տղան հա՞տի, եթէ աղուլեցի է:

Եթէ կամենում են մերժել՝ առում են. Ակնիս վա՞րա՞ն ըս ակալ, տղադ ալ ա օքուտ, տօնդ ալ ա օքուտ, ամա միդ ախշիկ չօննք ձիւր աղան տալու:

Իսկ եթէ մտադիր են տալու, մի երկու օր ձգձգում են, իբր թէ խորհրդակցելու են և ապա խօսք տալիս: Իսկոյն օդի են մատուցանում, որ հետեւեալ կերպով բարեմախաւելով խմում են. Աստուած շնորհաւոր արի, Աստուած պարի վայելում տօ:

Բալզամ. — Աղջկայ ծնողներից համաձայնութեան խօսքն առնելուց յետոյ եթէ փեսացուն բացակայ է լինում գիւղից, նրա ծնողները կամ խընրմախօսները խնձորի մէջ խրած մի մատանի տանում են աղջկայ տունը, հիւրասիրւում և մատանին հրապարակաւ դնում աղջկայ մատը: Եթէ երիտասարդը ներկայ է լինում՝ բարգա՛ն տեղի չի ունենում, այլ ուղակի՝ նշանադրութիւն:

Նըշննդընք. — Միքանի օրից յետոյ մի երեկոյ փեսացուի մայրը մրգեր է ածում մի խոնչի մէջ, նշանի մատանին մի մետաքսեայ թաշկինակի ծայրին կապած դնում վերան և փեսացուի ու մօտիկ բարեկամ տղամարդկանց ու կանանց հետ դափ ածելով ու երգելով դնում հարսնացուի տունը: Ներս մտնելով շրարիլոյս՝ էին առում, չնայելով որ երեկոյ էր, որպէսզի չարը խափուի թէ լոյս է և չմերձենայ իրենց: Փեսացուն քաւորի հետ միասին կանգնում էր դրսի դռան առաջ, մինչև որ զոքանչը, քենին և այլ խնամիներ չէին գալիս բարեւում նրան ու ներս հրաւիրում, տալով նրան զանազան քաղցրեղէններ. ոմանք

նոյնիսկ մի կտոր շաքար զնում էին նրա բերանը, իսկ նա հանում էր և տալիս խաչեղբորը՝ որ պահի։ Երբ մօտենում էր դահլիճի դռանը՝ ներսից նրա բարեկամները ծիծաղելով հարցնում էին հարսնացուի հօրը, թե՛ լ՛ընչ է ընծայելու փեսացուին, որ ներս մտնի։ Նա էլ կատակով խոստանում էր մի այգի, մի պարաէղ ընծայել։ Փեսացուն մտնում էր ներս, համբուրում աներոջ ձեռքը, սա էլ նրա ճակատը և ապա խելօք կանգնում քաւորի մօտ։ Ամօթ էր համարում նստել, խօսել և կամ՝ ընթրիքի ժամանակ հաց ուտել։ Մի քիչ յետոյ հարսնացուն մի կնոջ առաջնորդութեամբ զայիս էր և կանգնում փեսացուի դէմը. քահանան, որ նոյնպէս հրաւիրուած էր լինում, օրհնում էր մատանին և տալիս փեսացուին, որ անց էր կացնում հարսնացուի աջ ձեռի միջամատը։ Ապա հարսնացուն հեռանում էր, իսկ միւսները նստում էին ընթրելու։ Հիւրերը ջրուելիս փեսացուին թոյլ չէին տալիս գնալու, նորից անոց էին ձգում և գլխաւորապէս կանայք սկսում էին հիւրասիրել նրան։ Զօքանչը և սրա հետեողութեամբ միւս կանայք մի-մի բաժակ գինի էին մատուցանում փեսացուին, որ խմելուց յետոյ մի դռան (30 կ.) կամ մի փանարանդ (15 կ.) էր ձգում բաժակի մէջ և յետ տալիս։ Այս բաժակը կոչում էր՝ փսաթոս — փեսայի թաս։

Այսպէս կատարւում էր ներքին Ազուլիսում և Յդնայում, մինչդեռ Վերին Ազուլիսում նշանագրութիւնը երկու հանգիսով էր կատարւում։ Շնչան կապելը և փսաթոսը, Շնչանը տարւում էր փեսացուի տանից առաջ փեսայի կամ մի ուրիշ մօտիկ բարեկամի առաջնորդութեամբ, միջանի ազգականների հետ։ Շնչանը մի մեծ մատուցարանի մէջ աժած չոր և թաց մրգեր էր, մէջտեղ մի փոքրիկ դրութիւն շաքար դրած, կողքին մի զեղեցիկ, փոքրիկ, յանախ արծաթեայ, սուսի մէջ 10—20 ոսկիներ և մի մատանի դրած, վերան էլ մի մետաքսէ թաշկինակ ձգած, ու ամբողջը ծաղիկ փնջերով զարդարուած։ Շատ անգամ չորացած մեխակներ ցցելով մի մեծ խնձորի մէջ դրւում էին

հարսնացուի անունը: Շաքարի գլուխը և մրգերից շատերը լավ վարդած էին լինում—ոսկեփռով ոսկեգոծած: Հարսնացուի տանն էլ հրաւիրւում էին նրա բարեկամ տղամարդիկ և կանայք ճշմանը բաց անելու, մէկ մէկ վերցնում էին ուղարկուած իրերը, նայում և շնորհաւորում: Ազալնթրում էին և ցրում: Հետեւալ օրը նոյն մատուցարանի մէջ լցնում էին նոյնպիսի չոր և թաց մրգեր, զարգարում ծաղկի փնջերով, մի խնձորի վրայ մեխակով զրում փեսացուի անունը և ուղարկում փեսացուին: Այս գարձի նուէրի մէջ զրուած էր լինում նաև մի մետաքսէ թաշկինակ, իբր ժխալթ՝ ճշման բերող փեսային:

Միքանի օրից յետոյ հարսնացուի ծնողները հրաւիրւում էին փեսային նրա ծնողների և բարեկամների հետ իրենց մօտ, ուր ժողովւում էին նաև իրենց բարեկամները: Այս հրաւերը կոչւում էր փսականը.—Փեսացուն մի ոսկի մատանի, իսկ իւր բարեկամները մի մի զարդ էին տանում հարսնացուի համար: Երեկոյեան փեսացուն տեսնւում էր հարսնացուի հետ և ամենից ուշ վերադառնում տուն:

Այժմ ճշման տանելը՝ վերացած է, կատարւում են միայն «փեսականչը», երբ քահանան օրհնում է փեսացուի բերած մատանին և զնում մատանեմատը: Փեսացուի ծնողները այս հանգիսին—փսականչին—չեն մասնակցում:

Շալակ.—Նշանագրութիւնից յետոյ փեսացուն շատ հազիւ էր այցելւում աներանց տուն, ամաչում էր նոյն իսկ աներոջ հետ խօսել: Նրա նշանածն էլ նրանից էր փախչում, թաք կենում, ինչպէս Ա. Կ. որ փախել մտել էր թորոնը և խուփը վրայից ծածկել: Մինչդեռ նշանուածները այսպէս հեռու էին մնում միմեանցից, ծնողները միմեանց հետ շարունակ տեսնւում էին, ամէն նշանաւոր տօն օր միմեանց նուէրներ ուղարկում: Այս նուէրները շալակ էին կոչւում և բազկանում էին թաց ու չոր մրգերից ու մի որևէ զարդից կամ հագուստից: Շալակը մեծ մասամբ ուղարկւում էր փեսացուի տանից: Փեսացուի քոյրն անշուշտ զնում էր շալակ տանողի հետ և հիւրասիրւում: Մենդեան

և դատկի երեկոները փեսացուի քայրը կամ եղբոր կինը և կամ մի այլ մօտիկ ազգականունի շալակ տանելով հարսնացուն՝ իւր հետ բերում էր եկեղեցի, ուր փեսացուի ազգականները համբուրում էին նրան և քաղցրեղէն ու մի մի մատանի, դարդ, ոսկի կամ արծաթ դրամ նուիրում նրան: Այս նուէրները կոչւում էին իրիստեստւո: Այս սովորութիւնը ևս այժմ վերացել է:

Հարսնքախարջ.— Հարսանիքից մի քանի շաբաթ առաջ փեսացուի մօրեղբայրը կամ քեռայրը և կամ հօրեղբայրը գնում էր խնամոնց տուն, ուր ճաշով հիւրասիրւելուց յետ սակարկութեան էր մտնում հարսնացուի հօր հետ և վերջ ի վերջոյ որոշում, որ փեսացուի հայրը տայ նրան իբր հարսնքախարջ 2 փութ միս կամ մի ոչխար, մի փութ բրինձ, 10 ֆունտ իւղ, 5 փութ հաց, 1—2 գլուխ շաքար և 4—5 բուրլիանոց մետաքսէ թւփտա (արխալուղի կամ շապկի կտոր) հարսնացուի մօրը՝ իբր ծծաղին և մի չուխայ՝ հօրը:

Երբեմն այս բոլորը գնահատում էին և դրամով վերաճարում:

Այժմ այս սովորութիւնը վերանալով՝ ոչ թէ փեսացուի հայրն է վճարում, այլ հարսնացուի հայրը՝ հարիւրից մինչև միքանի հազար բուրլի և կամ մի որեւէ կալուածք, իբր օժիտ:

Շորածեսանք.— Հարսանիքից մի շաբաթ առաջ մօտիկ ազգականունիները հրաւիրւում են փեսացուի տունը և մինչդեռ սրանք այստեղ հիւրասիրւում են, երկու կին մի կտոր շաքարի վրայ կանաչ կարմիր թել են փաթաթում և մի իրիստեստւո (մի զարդ կամ դրամ) առած գնում խնամոնց տունը, իրիստեստուկը և շաքարը տալիս հարսնացուն և կանաչ կարմիր թելով չափն առնում, որ շապկի կարեն: Ապա վերադառնում են փեսացուի տունը և սկսում են ձևել: Սակայն նախ նուէր են պահանջում, պատճառաբանելով թէ մկրատը չի կարում: Նոյն օրը փեսացուի համար ևս շորեր են կարում:

Տօշտօղութիւնը.— Հնումը հարսանիքները մեծ մասամբ ձըմնան էլը լինում, երբ մարդիկ համեմատաբար աղատ էին, իսկ այժմ՝ ամառը, որովհետեւ ձմեռը պանդխտում են ուրիշ քաղաքներ աշխատելու և այս ժամանակ վերադառնում են հայրենի գիւղը իրր ամառանոց։

Հարսանիքի պատրաստութիւնը միշտ սկսւում է չորեքշաբթի օրը։ Թէ՛ աղայի և թէ՛ աղջկայ տանը հաւարւում են մօտիկ ազգականուհիները հարսանեկան հացի ալիւրը մաղելու։ Երեկոյեան դէմ հացթուխը վերցնում է շամփուրն ու հացառը, ալիւր մաղողը՝ մաղը, խոհարարուհին՝ շերեփը, և երաժշտութեան ներդաշնակութեամբ պարում, իւրաքանչիւրը ձևացնելով իւր անելիքը,— ալիւր մաղել, հաց թխել, կերակուր եփել և այլն։ Տանտիկիներ և ազգականուհիները սրանց նուէրներ էին տալիս։ Բաւական երկար պարելուց յետոյ ազգականուհիները ընթրում էին և ցւում, իսկ բան անող կանայք ալիւրը մաղում պատրաստւում։ Հինգշաբթի առաւօտեան շատ վաղ սկսւում էին թխել ոչ միայն հաց, այլ և զաթայ (եղանաց)։ Ապա փեսացուի տանից մի սկուտեղի վրայ կենտ թուով հաց, զաթայ, կոտապ¹⁾, մի կուժ գինի զրած՝ նազարա-գուռնի առաջնորդութեամբ տանում էին հարսնացուի տունը, որտեղից նոյնպէս միևնոյն բաներից, միայն զոյգ թուով, բերում էին փեսացուի տունը։

Եզնը միջթնը.— Ուրբաթ առաւօտեան նազարա-գուռնան ածում էր թաղաւորի տան առաջը։ Միջանի երիտասարդներ մի եզր բռնած կանգնում էին թաղաւորի հանդէպ, իսկ աղջիկներ ու նորահարսներ եռանդով պարում էին։ Ի վերջոյ երիտասարդները վայր էին գլորում եզանը և մի նուէր աններով թաղաւորից՝ մորթում։ Վերջինս իւր զրդահատը խաշած քսում էր արեան մէջ, փակում և զորպանը դնում, զգուշանալով, որ առաքատի գիշերից վաղ բաց չանի, որպէս զի «կապ չընկնի» — առնականութիւնը կորցնի։

¹⁾ Ագինա, (крошва), սոխ, սամիթ և այլ կանաչեղէն գնելով խմորի մէջ, բարակ և երկար ձև են տալիս և եփում։

Սրանից յետոյ թագուորի տնեցիներից միքանիսը նա-
զարա-գուռնի առաջնորդութեամբ գնում են մի մօտիկ
ազգականի հրաւիրում «մական-բաշի» լինելու, ու մի դա-
ւազանի ծայրին մի թաշկինակ կապում տալիս ձեռք։ Սա
էլ նոյն նազարա-գուռնայով շրջում է և հրաւիրում երի-
տասարդներին՝ իրը մականներ—թագուորի թիկնապահներ։
Միննոյն միջոցին տատմէրը մի թաշկինակի մէջ (ձմեռը՝
չորացած, ամառը՝ թարմ) ծաղիկներ ածած շրջում է տնից
տուն և մի մի փնջիկ տալով՝ հրաւիրում էր հարսանիքի, իւր
այդ ծառայութեան համար մի մի հաց նուէր ստանալով։
Այսմ հրաւիրապրեր են ուղարկում։

Երբ մական-բաշին կազմակերպում է մականների
խումբը, նազարա-գուռնի առաջնորդութեամբ գնում է
բաւորի տունը՝ նրան հրաւիրելու։

Բաւորը գոկերի մէջ ևս տոհմական է լինում և շատ
հազիւ գէպքերում փոխւում է։ Սանամայրը նրանից սաս-
տիկ պատկառում է, անխօս էր մնում։

Բաւորենց տանը մի մեծ խոնչա են պատրաստած
լինում.—մի մեծ սկուտեղի վրայ ածած են լինում մրդեր,
վերան գաթաներ, մի եփած հաւ, մի դազ կարմիր դա-
նաւուզ, և մի կարմիր աղլուխ կամ մի արխալուղացու
դրած։ Կարմիր դանաւուզը նրա համար էր լինում, որ
թագաւորը պսակ գնալիս՝ իրենց տնից վերցրած կանանչ
կտորի հետ խաչաձև կապէ իւր կրծքին։

Բացի այս խոնչից, պատրաստած են լինում նաև մի
«ուռի ճիւղնք».—Մի ուռի ճիւղի վրայ շարում են չամիչ,
արմաւ, բակլի, սիսեռի, ընկոյզի, զանազան կորիզների
շարաններ (մաղաշար)։

Բաւորի տանը փոքր ինչ ուրախութիւն տնելուց յե-
տոյ մականները՝ խոնչան և ուռի ճիւղը երկու մարդու
ձեռք տուած՝ նազարա-գուռնի առաջնորդութեամբ գալիս
են թագուորի տունը, որտեղից սանամայրը թագուորա-
քուրերի և միջանի տնեցիների հետ հարսնացուին հինա է
տանում։

Խնդրադրիք.— Մի մեծ սկուտեղի՝ խոնչի՝ մէջ ածուս էին մրգեր, վերան դնում հարսնացուի մօր՝ ծծաղինը— արխալուղի կամ շապկի կտոր— հօր չուխէն, մի գլուխ շաքար՝ ոսկեղօծած և զազաթին մի մետաքսէ թաշկինակ կապած, մի ափսէով հինա՝ մէջտեղը մի նուռ՝ վերան մի վառած մոմ, մի կուժ գինի, օղի, ներկած ձուեր, գաթաներ և այլն։ Զորս մեղրամոմ էլ վառում էին խոնչի շուրջը։

Մի խոյի մէջքին էլ հինայով խաչաձև նշխեր էին աւնում, եղջիւրներին երկու մոմ վառում։ Ապա սանամայրը միքանի մարդկանց հետ այս խոնչան և խոյը առած թոյւաշու առաջնորդութեամբ դնում էր հարսնացուի տունը։ Այստեղ, ընթրիքից յետոյ սանամայրը հինայի ափսէն ձեռն առած, կամ զլիւսն դրած, պարում էր, հրաւիրեալները դրամներ էին ձգում հինի վրայ։ Նրան հետևում էին միքանի աղջիկներ ու հարսեր։ Հինան այսպէս պար ածելուց յետոյ սանամայրը վերցնում էր իրեն նուիրած դրամները և հինան շաղախում, դնում նախ հարսնացուի ձեռներին ու ոտներին և ապա ներկայ եղող բոլոր աղջիկներին ու հարսներին ձեռներին։

Նոյն գիշերը թագուորը և սրա մօտ եղած աղջիկներն ու հարսներն էլ հինա էին դնում իրենց ձեռներին։ Այս սովորութիւնը այժմ բոլորովին վերացել է։

Ստիքն ծէսը. Հետեւեալ օրը, շաքաթ, առաւօտեան, մականները հաւաքում էին թագուորի տանը, որոնց հրաւիրելու համար դնում էր թոյւաշին նաղարա-գունի առաջնորդութեամբ։ Ամէն մի հրաւիրեալ մի թաշկինակ էր կապում նաղարի վերայից՝ իբր նուէր։ Հրաւիրում էր սափրիչը և նախ մականներին, ապա քաւորի միրուքն ու գրլուխը սափրում։ Բոլորից յետոյ սափրում էր թագուորի միրուքը, և զազաթին խաչաձև մի բացուածք անում։ յետոյ հրաւիրում ներկայ եղողներին, որ համբուրեն թագուորի զազաթի այդ մասը։ Նախ քաւորը և ապա մականները համբուրում էին և դրամ ձգում թագուորի մօտ դրած ափսէի մէջ։ Ի վերջոյ սափրիչը վերցնում էր այդ

գրամները և յետոյ ստփրում թագուորի գլուխը՝ ու կատարին մի փնչիկ թողնում, որ շքանքիւն էր կոչւում։ Այս ստփրութիւնը ևս այժմ վերացած է։ Ստփրուելուց յետոյ դնում էին քաղցրի խոնշա—մատուցանում էին մեղր, կարագ, հրեշակ, դաթայ և օղի։ Ներկայ եղողները մի մի բաժակ օղի էին խմում, մի քիչ բան ուտում։ Ապա մի խոնշի մէջ դրած բերում էին թագուորի և հարսի շորերը, քահանան օրհնում էր, քաւորը խաշակնքում և վերցնում էր թագուորի գտակը՝ դնում նրա գլխին, յետոյ դօտին կապում և չուխան հազցնում։ ապա իրենց անից բերած կարմիր և սրանց տանից վերցրած կանանչ կտորները խաշած և կապում էր կրծքին՝ Աստուած շնորհաւոր անի, բարի վայելում ասելով։ Այս կանանչ-կարմիր կտորը կոչւում էր օրսակ և նշան էր թագուորութեան ¹⁾։

Այս միջոցին մակարբային վերցնում էր շորերի խոնշան, ուր մնացել էր միայն հարսնացուի շորերը՝ շապիկ, քող, գլխի շորեր և այլն, մրգերի և ծաղիկների մէջ դրած ու մի մեծ, մետաքսէ թաշկինակով փաթաթած։ Ապա «Աստուած շնորհաւոր անէ» ասելով դնում մի երիտասարդի գլխի, մամեր էր բաժանում բոլոր ներկայ եղողներին, մի մի հաստ մօմ էլ տալիս թագուորին ու քաւորին, յետոյ հարսնքատիրոջից թաշկինակներ առնում ու քաշ անում մակարների գօտիներից, որպէս նշան նրանց թիկնապահութեան։ Յետոյ պարզելով գաւազանի ծայրին կապած իւր թաշկինակ-գրօշակը, ուռն էր կանչում և ուղեորում դէպի հարսնքատունը։ Նրան հետևում էին թագուորն ու քաւորը մակարներով և թագուորաքոյրերով շրջապատուած։ Թագուորի ծնողները չէին գնում, այլ սպասում էին, որ հարսը գայ իրենց օտը։

Թէպէտ և լոյս է լինում, բայց և այնպէս՝ բոլորն էլ մօմերը վառած են դնում։

Երբ հասնում են հարսնատուն, դռան առաջ կանգ են

¹⁾ Ներքին-Ազուլիսում օսկապը քահանան էր կապում եկեղեցում պատկի խորհուրդը կատարելուց յետոյ։

առնում, և հարսի շորերը կրող կինը պար է գալիս: Հարսնացուի մայրը և մօտիկ ազգականուհիները զուրս են գալիս, համբուրում թագուորին և մի կտոր շաքար, կամ մի խնձոր կամ մի նուռն նուիրում էր նրան, որ վերցնում էր և դնում կողքին՝ բռնած խոնչայի մէջ: Մի նուէր—մի թաշկինակ—ևս տալիս են շորերը պար ածող կնոջը և բոլորին ներս հրաւիրում: Միքիչ յետոյ գալիս է հարսնացուի քահանան և նշանը օրհնում: Սանամայրը վերցնում է հարսնացուի համար բերուած շորերն և տանում նրան հազցնում: Յետոյ սկսելով գլուխը յարգարել, սանամայրը մկրատը դնում է քունքի մօտի ծամի վերայ և կամենում է կտրել՝ ասելով. «սաչի քցի պրայիք»: Թագուորը և սրահեռ եկողները միջանի փանարաթ էին նուիրում: Սանամայրը միքիչ կտրում էր ծամի ծայրից և սկսում գլուխը կապել: Գլխի «գազման» կապելիս կրկին փող էր ուզում—գլխի կապի պրայիք: Դարձեալ թագուորն ու նրա բարեկամներն էին նուէր տալիս: Ներքին Ազուլիսում հարսնացուի զօտին հարսնեղբայրն էր կապում, մի որևէ ընծայ տալով: Այս միջոցին հարսնացուի ծնողները մակարների զօտիներից և զուռնի վրայից մի մի թաշկինակ էին կապում: Հարսնացուին հազցնելուց յետոյ սանամայրը առաջ էր բերում և կանգնեցնում թագուորի աջ կողքին, ինքն էլ կանգնում մօտը: Թագուորի ձախ կողմում էլ քաւորն էր կանգնում, վառած մօմը ձեռին մի թաշկինակի հետ, որի միւս ծայրը թագուորն էր բռնում, դարձեալ մի վառած մօմի հետ: Երբ մակարբաշին ուռայ կանչելով առաջ էր ընկնում, թագուորը բռնում էր հարսի ձեռը և նրան հեռւում: Բոլորը վառած մօմերը ձեռներին, նաղարագուռնի առաջնորդութեամբ, երգելով, պարելով դնում էին եկեղեցի: Ներքին Ազուլիսում մի «ուռի ճիւղն» էլ էին տանում իրենց հետ եկեղեցի: Այս ուռի ճիւղն էլ վերև յիշուածի նման զարդարուած էր լինում՝ վարազած թղթի կտորներով, բակլայի, սիսեռի, չամիչի, չոր ծաղիկների, ընկոյզի շարաններով: Ծիւղի վերին մասում մի նուռ էր

խփած լինում, իսկ ներքեում, մի լուաշ հաց, մէջը աղ ածած և ծալած: Երբ դնացքը հասնում է եկեղեցուն, մօտիկները հսկում են, որ չարամիտ մարդիկ թեւ չդնեն եկեղեցու դռան սեմի վրայ և թագուորի անցնելուց յետոյ հանգոյց ձգեն, որպէսզի թագուորը կապ ընկնի: Միևնոյն նպատակով թագուորն էլ մի կողպէք էր կողպում ու պահում զրպանում, արիւնոտ դանակի հետ, որ միայն առաքատի երեկոյին պիտի բաց անէր: Քահանան հարս ու թագուորին առանձնապէս խոստովանեցնելուց, և նրանց համաձայնութիւնը միմեանց հետ ամուսնանալու վերաբերութեամբ առնելուց յետոյ, կատարում էր պատիի խորհուրդը: Երբ ամուսնեքը գլուխ դիտի էին դնում՝ թագուորը մի զարդ (մատանի) կամ դրամ էր տալիս հարսնացուին: Եւ երբ երեսները պիտի դարձնէին դէպի սեղանը, սրանցից իւրաքանչիւրն աշխատում էր առաջինը կոխել միւսի ոտը, որպէսզի ապագայում ինքը դերիշխէ նրա վրայ: Գնակի խորհուրդը կատարելուց յետոյ ծաղիկներով զարդարւած թաղը դնում էին թագուորի գլխին և տանում սեղանի մօտ կանգնեցնում: Մի թաշկինակ էլ ձգում վզին, ու սրտ ծայրերը տարածելով կրծքին՝ Աւետարանը դնում էին վերան, նորահարսի ձեռն էլ Աստուածածնի պատկերն էին տալիս, իսկ քաւորին՝ խաչը: Ապա հրաւիրում էին բոլոր հարսնեւորներին, որ համբուրեն Աւետարանը և խաչհամբոյր ձրգեն յօգուտ քահանայի:

Յետոյ արդէն նոյն կարգով, միայն այժմ աւելի մեծ աղմուկով և ուրիշ փոփոցով վերադառնում են հարսի տունը: Ծանապարհին բարեկամների տան մօտից անցնելիս սրանք քաղցր խոնչա էին դուրս բերում—մի խոնչի մէջ գինի, օղի, հրեշակ, գաթայ, հաց, մեղր, ձուածեղ և այլն: Մակարբաշին այս խոնչից մի բաժակ գինի վերցնելով մօտեցնում էր թագուորի շրթունքին և բղաւում:

«Այ թագաւորի մակարներ»: Գլխուս ուղծանայտով

Սրանք միաբերան բղաւում էին. Գլխուս ուղծանայտով

—Հա բալի. (հրամայիր): Գլխուս ուղծանայտով

«Թագաւորի խումբ անձւշ, անուշ, անուշ,
— Անձւշ, ձայնակցում էին մականները:

Թագաւորը գինին խմելուց յետոյ մականբաշին կրկին ձայն էր տալիս, այս անգամ յիշատակելու խնչաբերողի անունը:

«Ա՛ թագաւորի մականներ:
— Հա՛ բախ:

«Աստուած շէն պահի այսինչի տօնը (տունը), փուխը (փոխարէնը) սրա որդոցը ընէ:

— Շէն կենայ, բղաւում էին մականները:

Երբ հասնում են հարսի տունը՝ հարսը գնում էր ներսի սենեակն, իսկ Թագաւորը գնում նստում էր յատուկ իրեն համար պատրաստուած թախտի վրայ, միքանի կուպէկ տալով այն երեխային, որ նախապէս զբաւում էր այդ տեղը: Քաւորն էլ բարձրանում նստում էր կողքին: Մի քիչ յետոյ ծառայողներից մինը հացի սփռոցը ձեռին պար էր դալիս և ապա սփռում գետնին: Անմիջապէս ծալապատիկ նստում էին և սկսում էին ճաշել: Սովորաբար մատուցանում էին դնդում-խորոված, բոգրաշ, փլաւ, պէանձար, խորոված և տոլմա—վեց տեսակ: Ընտրում էին թամաշա—սեղանապետ և նրա առաջարկով խմում էին 1) քահանայի, 2) Թագաւորի, Թագուհու և քաւորի, 3) երկու կողմի խնամոնց, 4) հարսնեւորների մի առ մի կամ միքանիսինը միասին, վերջը՝ Թամաղու կենացը:

Ճաշից յետոյ բոլորը խմբւում էին բակում, մինը գլխին էր գնում հարսնահօր կողմից Թագաւորին նուիրելու վերաբերուն և պարում, որից յետոյ հաղցնում էին Թագաւորին: Այս ժամանակ սանամայրը առաջ էր բերում հարսին, որի ձեռքը բռնելով հայրը՝ տալիս էր Թագաւորին՝ ասելով. Բարով վայելես: Հարս ու Թագաւոր խնամրում էին և համբուրում նրա ձեռքը: Իսկոյն բոլոր հանդիսականները մոմեր վառում էին և մականբաշու առաջնորդութեամբ, նաղարա-զուռնով ուղեւորւում գէպի Թագաւորի տունը: Հարսի հետ գնում էր մի կին, որ կոչւում

էր չենդան, և հարսի եղբայրը կամ մօտիկ ազգականը, որ կոչուում էր հարսնախաղէր: Հարսի ծնողները չէին գրնում, այլ յետեից նայելով մի կաւէ աման էին կտրում, որպէսզի հարսն այլևս յետ չդառնայ, այսինքն չայրիանայ ու հօրանց տուն վերադառնայ:

Տան ծառան կանգնում էր և այժմ էլ կանգնում է դռան առաջ և թոյլ չի տալիս հարսին տանելու, մինչև որ քաւորից մի ընծայ չի ստանում:

Հարսնեւորները բարեկամ տներից քաղցր խոնչա ընդունելով գնում էին մինչև թաղուորի տան դուռը, ուր կանգ էին առնում: Թաղուորի հայրն ու մայրը ընդառաջ էին գալիս, համբուրում նախ թաղուորին և ապա հարսին ու քաւորին¹⁾ Յետոյ թաղուորի մայրը միջանի լաւաշ հացեր ծալելով գնում է հարսի կռներին տակ, որպէսզի եզովլաթով՝ ներս մտնի, դռան առաջն էլ մի զորգ էր սփռում, որ նրա վրայով անցնէր: Ապա երբ մտնում էին բակը, թաղուորի հայրն ու մայրը սկսում էին միասին պարել: Թաղուորի մայրը մի ափսէի մէջ ածած մրգեր՝ ծիրան, փշատ, ընկոյզ, կաղին և այլն, բերում էր և շաղ տալիս հարսի գլխին: Հարսնեւորները և մանաւանդ երեխաները միմեանց հրհրելով սկսում էին հաւաքել: Յղնայում այս փոքր ինչ տարբեր կերպով էր կատարւում. այնտեղ թաղուորի մայրը՝ ձեռին մրգերով լի խոնչան՝ պար էր դալիս սանամօր հանդէպ, որ նոյնպէս պարում էր ձեռին մի ափսէ բռնած, որի մէջ զըռած էր լինում խաշած հաւի մի բուդ, մի գաթայ, մի աման հրեշտկ (հալուայ) և մի սրուակ վարդաշուր: Պարի աւարտին՝ թաղուորի մայրը միւրգը ածում էր հարսի գլխին, իսկ սանամայրը վարդաշուրը շաղ էր տալիս հասարակութեան վրայ, իսկ հաւի բուդը, գաթան և հալուան տալիս հարսին: Սրանից յետոյ մօտիկ բարեկամները մէկ մէկ, կամ զոյգ զոյգ պարում էին, ձեռքին ունենալով միօրեւէ դարդ կամ կտոր, որը և

¹⁾ Թաղուորի մայրը քաւորի ձեռն էր համբուրում, որքան էլ փոքրահասակ լինէր սա:

պարից յետոյ ձգում էին հարսի գլխին: Իսկոյն մակար-
բաշին բարձր ձայնով յայտարարում էր, որ շէն կենայ
այս ինչ բարեկամը, այս տեսակ նուէր տուեց հարսին:

Ի վերջոյ թագուորի հայրը կամ մակարբաշին մի
ընծայ՝ շորեղէն կամ դրամ՝ էր տալիս հարսնեղբորը, որ
թոյլ տայ հարսին տուն մանելու: Եւ երբ բոլորը ներս են
մտնում, հարսին տանում են կանանց բաժինը և խնդրում
նստել թախտի վրայ, սակայն ուս չի նստում, մինչև որ
սկեսուրից մի որեւէ ընծայ չի ստանում: Հողատար սկե-
սուրը անմիջապէս մի արու երեխայ է բերում և դնում
հարսի գիրկը, որպէսզի սրտ առջինեկը արու տղայ լինի:
Հարսն էլ իւր հետ բերած մանր քիսաներից մինը տալիս
է այս երեխային, իսկ միւսները յանձնում մինին, որ բա-
ժանի տան երեխաներին:

Թագուորը քաւորի հետ բարձրանում էր իւր համար
յատկապէս պատրաստուած թախտի վրայ, այս անգամ էլ
մի նուէր տալով այդ տեղը դրաւող երեխային: Այս տեղ
թագուորը բարե բռնում (ձեռները կրծքին դնել) կանգը-
նում էր, իրաւունք չունենալով նստել՝ մինչև որ սփռոցը
պար կածէին, կը սփռէին, տղամարդիկ կը նստէին ընթ-
րելու և կը մատուցուէր ռպանճար: Կոչուած կերակուրը
Այս ժամանակ թագուորը նստում էր, ծանր ու մեծ,
անխօս: Նրա համար յատուկ բաժին էին բերում նաղարով-
զուռնով, բաղկացած ամենալաւ կերակրներից: Մի քիչ
յետոյ էլ հարսի հօրանց անից հարսի համար բաժին—կրն-
ճըթաման—էին բերում, որը նաղարա-զուռնի առաջնոր-
դութեամբ տանում մատուցանում էին հարսին: Սովորու-
թիւն էր, որ հարսն այդ առաջին օրը ոչ թէ սկեսրանց,
այլ իւր հայրական հացով պիտի կերակրուէր:

Ընթրիքից յետոյ հարսնեղբներն ցրում էին, հարսը
քնում էր ենգահի (նրան ուղեկցող կնոջ) մօտ, իսկ թա-
գաւորն առանձին. քաւորն էլ գնում էր իրենց տուն:

Պէտք է նկատել, որ երբեմն այս ընդհանուր կարգից
շեղումներ էին պատահում. այսպէս երբեմն թագաւորն

ուղղակի եկեղեցի էր գնում և այնտեղ սպասում, մինչև որ իւր մականների մի մասը գնում և հարսին բերում էր:

Եթէ հարսնացուի ծնողները չքաւոր էին լինում, պատկից յետոյ հարսններները եկեղեցուց այլևս հարսի տունը չէին գնում, այլ ուղղակի թագուորի տունը: Այս դէպքում հարսի հայրը մականներին հիւրասիրում էր եկեղեցում քաղցրի խոնշով և մի մի հատ թաշկինակ նուիրում:

Խնամականը. — Հետեւեալ օրը, կիրակի, առաւօտեան թագուորի տան կտրին նաղարա-գուռնան ածում էր սահարի կոշուած եղանակը: Իսկոյն մականները հաւաքւում էին, սկսում էին պարել, գօտեմարտել, երգել: Ապա մականրաշու առաջնորդութեամբ, առանց թագուորի, նաղարա-գուռնի առաջնորդութեամբ գնում են հարսի հօրն ու մօրը հրաւիրում և իրենց հետ բերում թագուորի տունը, ուր նրանց հիւրասիրում էին ճաշով: Այս հրաւերքը կոշւում էր խնամականը:

Ուրաւ. — Երեկոյեան մականները դուրս էին գալիս բակը և այստեղ հերթով վերցնելով մի հաւ և քաւորի դաշոյնը կամ սուրը՝ պար էին գալիս: Երբեմն այդ հաւը հարսի տնից էր ուղարկւում լինում մի կուժ գինու հետ: Պարելիս մականներն աստամներով պոկում էին հաւի փետուրներից և գէպի վեր փչում: Ի վերջոյ պարելու հերթը հասնում էր թագուորին. սա էլ թուրը ձախ՝ իսկ հաւը աջ ձեռին բռնած միքիչ պարելուց յետոյ հաւի վիզը խրփում էր սրին և կտրում: Իսկոյն մականները կեցցէ էին ըղաւում և նրան գրկում, վեր բարձրացնում: Իսկ գուռնաչին շտապում էր հաւը վերցնել, որովհետեւ այդ նրան պիտի պատկանէր:

Սրանից յետոյ գալիս էր բահանան և թագուորի ու հարսի նարօտն արձակում խաչեղբօր ներկայութեամբ, որ այդ ծիսակատարութեան միջոցին մի մերկացրած թուր էր բռնած ունենում ձեռին:

Եթէ սրա հետեւեալ օրը պահք լինէր, այսինքն չորեք-

շարթի կամ ուրբաթ, նաբօտը չէին արձակիլ՝ մեղք համարելով, և յետածգում էին հետեւեալ օրուման:

Գիշերը ենգահը պատրաստում էր առաքատար և հետեւեալ առաւօտ սաւանք տանում ցոյց տալիս թագուորի և հարսի մայրերին ու ընծայ ստանում:

Թագուորը սոյն, առաքատի գիշերը մի ընծայ էր տալիս հարսին իրը ընրանաքացիք, որ իւր հետ խօսի:

Մակարի խոնշաւ.— Հետեւեալ առաւօտ նաղարա-դուռնան նորից հնչեցնում էր սահարի եղանակը թագուորի տան կտուրից: Մակարբաշին և մակարները մի մի շքադ-ցորի խոնշաւ առած զալիս էին թագուորի տուն: Այստեղ հաւաքւում էին նաև բարեկամ կանայք: Երբ բաւական բազմութիւն արգէն հաւաքուած էր լինում, քաղցրի խոնշաները մէկ մէկ ցոյց էին տալիս և յիշատակում թէ ով է բերել: Յետոյ խմում էին այդ բերած օղիից և ուտում քաղցրեղէններից: Կէսօրին ճաշի էին նստում և ուտում լիաշա:

Կանանց ճաշելուց յետոյ նորահարսը մի կնոջ առաջ-նորդութեամբ զալիս էր կանանց մօտ և հերթով համբու-րում բոլորի ձեռքերը: Սրանք էլ մի մի ընծայ՝ մատանի, արծաթի դրամ, թելի վրայ շարուած բուստեր և այլն, ընծայ էին տալիս նրան: Այս ընծաները ևս կոչւում էին իրիստեսուկ: Այնուհետև շարունակում էին պարել, երգել, կատակներ անել: Շատ անգամ մակարները միմեանցից զանգատում էին թագաւորին՝ կատակով մեղադրելով մի-որեւէ յանցանքի մէջ: Թագաւորն էլ կարգադրում էր իրը տուգանք մի հաւ, մի կուժ գինի, կամ մի ուրիշ ուտելիք կամ խմելիք պահանջել մեղադրուածից: Իսկոյն միւս մա-կարները բռնում էին մեղադրուածին, սեանից կապում, ոտները շղթայում, մինչև որ զոբանջը նշանակուած տու-գանքը կրբերէր:

Այսպիսով վերջանում էր պատկազրութեան հանդէսը: Երեք-չորս օրից յետոյ նորահարսը ջուր էր տաքացնում և լուսնում սկեսրարի, սկեսրոջ, և տէգրների ոտները, սկսե-

լով միշտ աջ ոտից: Իւրաքանչիւրի ոտը լուսնալուց յետոյ խոնարհուում էր և համբուրում, կամ ձեացնում թէ համբուրում է: Մի քանի փանաքանդ ձգում էին տաշտի մէջ՝ իրր վարձատրութիւն: *Հոգեմեծական յո ԳՈՂԹԱՆ ԳՈՒԼԵՌ*

Գըլխըլուայ.—Պսակից մի շարաթ յետոյ հարսի տանից մի կին վերցնելով մի որևէ զարդ և սապոն, սանր ու սրբիչ, գալիս էր հարսի մօտ, զարդը նուիրում նրան, և գլուխը լուսնուում, սանրում: Հարսի սկեսուուն էլ իւր կողմից մի ընծայ էր տալիս այս կնոջը: Այս սովորութիւնն էլ այժմ վերացել է:

Մի քանի շարաթից, երբեմն նաև ամիսներից յետոյ մի կնոջ առաջնորդութեամբ բերւում էր հարսի օժիտը: Նոյն օրը հրաւիրում էին մօտիկ ազգականներ, որոնց մի առ մի ցոյց էր տրւում այդ օժիտը:

ՏՂԱԲԵՐԷ ԵՒ ԿՆՈՒՆԸ

Ամլութիւն. — Գողթնում ևս ամլութիւնը մեծ վիշտ է պատճառում և աստուածային պատիժ է համարւում, ուստի և՛ ոչ միայն բժիշկներէ, այլ և սրբերի օգնութեան են դիմում երեխայ ունենալու համար: Շատերը ուխտ են գնում Դաստա, այժմ թրքաբնակ, գիւղի Քեշիշէ (քահանայի) գերեզմանին, նրա հողից ածում իրենց վրայ, ուրիշներ նոյն իսկ ոտաքորիկ գնում են Ս. Ստեփանոս, Ս. Կարապետ և այլ ուխտատեղիներ, ուր երեխայ ունենալու վառ ցանկութիւնը ազօթքով յայտնելուց յետ՝ մասունքի վրայից մի մատանի են գողանում, խոստանալով, որ եթէ սուրբը կատարէ իրենց խնդիրը և երեխայ տայ՝ ոչ միայն այդ մատանին յետ կրբերեն, այլ և մի խաչ կընծայեն: Եւ յիշաւ, երբ երեխայ են ունենում, դռնէ դուռ են ընկնում, մուրում և ստացած գրամով մի արծաթէ շղթայ և մի փոքրիկ խաչ շինել տալիս, կախում երեխայի վզից: Երբ վերջինս 3—4 տարեկան է դառնում, այդ շղթան ու խաչը հալել և մի մեծ խաչ են շինել տալիս, ու գողա-